

NYOMOZÁSOK A PÁPAI LEVÉLTÁRAKBAN.

— MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

IV.

XXIII. Jánost 1415 tavaszán a konstanci zsinat a pápai koronától megfosztván, két évnél tovább hagyta üresedésben a pápai széket, mely idő alatt az egyházi legfőbb hatalmat maga gyakorolta.

Zsigmond király most a zsinattól kieszközölte a magyar korona kegyúri jogainak megerősítését.

Századokon át hirdetik hazánk jogtudományi tanszékein Verbóczi Hármas könyvének következő nyilatkozatát:

»Az országnak szabadsága, a mennyiben a javadalmak adományozására vonatkozik, egykor Zsigmond császár és királyunk idejében, az ország több szabadságaival együtt, a konstanci egyetemes és nevezetes zsinaton megerősített és eskü szentségével megszilárdított, amint ez az erről kiadott bullában világosan benfoglaltatik.«¹⁾

A legkisebb kétség sem merülhet föl az iránt, hogy csakugyan kiállított ezen bulla, és hogy annak szövegéből merítette Verbóczy az ő állítását.

Azonban sajnos, a bullának sem eredeti példányát, sem másolatát nem sikerült ekkorig felkutatni. A zsinat tárgyalásairól vezetett jegyzőkönyvekben, naplókban nincs szó róla. És dr. Finke paderborni tanár,²⁾ ki évek óta kutatja a konstanci zsinat történeti emlékeit, s ez idő szerint Rómában időzik, sem jött nyomára.

¹⁾ Pars I. Tit. II. Art. V.

²⁾ Töle jelent meg: »Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Concils« Paderborn. 1889.

Azon reménység biztatott, hogy a rejtély megoldását találom a lateráni levéltárban.

Reményem nem ment teljesezésbe. Feltaláltam itt XXIII. János pápának Konstanczban 1415. február 1-én, Magyarország világi rendéinek kérésére, ezeknek és az alsó papságnak javára kibocsátott s eddig nem ismert nagyjelentőségű szabályrendeleteit, melyeket azután János pápa letétele után a konstanczi zsinat, Zsigmond felszólítására, hatályon kívül helyezett.¹⁾ De a királyi kegyúri jogok tárgyában kiadott bullát itt sem találhattam meg.

Egyébiránt Zsigmond király a Konstanczban elért siker gyümölcseit csak rövid ideig élvezhette. Ugyanis V. Márton pápa nem érezte magát a zsinat végzése által kötelezve. Iratai, melyeket a lateráni levéltár száztizenöt regesta-kötetben őrizett meg, azt a meglepő tényt tárják föl, hogy a konstanczi zsinat után a szent-székek Magyarországhoz való vonatkozásaiban lényeges változás nem állott be.

V. Márton csak úgy gyakorolta az érseki és püspöki székek betöltését, a reservációk alapján, mint elődei. És pedig kétféle módon. Általánosságban meg volt állapítva, hogy a főpapok áthelyezése és a pápai udvarnál bekövetkezett halálozás által megüresedett székek betöltése a pápát illeti. Azután gyakorlatban maradt, esetről-esetre, a főpap életében utódja kinevezésének föntartása.

Ezen rendelkezések éle nemcsak a királyi patronátus, hanem egyúttal a káptalanok főpap-választási régi joga ellen is irányult.

A pápa, a király és a káptalanok között eszerint évtizedeken keresztül bizonyos versengés, mondhatnók leplezett küzdelem folyt, melynek nem egy érdekes mozzanatát tünteti föl a lateráni levéltár.

Erre nézve néhány példát hozhatok föl.

1417 augusztus 15-ikén Konstanczban állította ki Zsigmond a kinevezési okiratot, melylyel Rozgonyi Péter dömösi prépostnak a veszprémi püspökséget adományozta.²⁾

¹⁾ Fejér, Cod. Dipl. Vol. X. Pars V. 596. s. kk. 11.

²⁾ Fejér, Codex Diplomaticus X. V. 691.

A veszprémi káptalan nem vonakodott Rozgonyit főpapjául elfogadni, de választási jogát is meg akarta óvni. 1417 november 26-ikán, a kánonokban megszabott módon, Rozgonyit püspökké megválasztotta.¹⁾

Mindazáltal V. Márton — bár szerfölött érdekében állott Zsigmond jóakarátát gondosan ápolnia — sem a királyi adományozást, sem a káptalani választást nem tekintette törvényesnek és jogérvényesnek.

Ugyanis mind György veszprémi püspök, kit sok esztendő előtt IX. Bonifác nevezett ki, de Zsigmond elfogadni vonakodott, mind Branda bibornok, kit XXIII. János pápa, György távollétének idejére, a veszprémi püspökség administratorává nevezett ki, életben volt. Ezeknek jogait és érdekeit V. Márton nem volt hajlandó feláldozni.

Ezen félszeg helyzet hét esztendeig tartott. Csak 1424 tavaszán ért véget, amikor György püspök meghalt és Branda bibornok adminisztratori tisztéről lemondott. Ekkor azután a pápa Rozgonyi Pétert püspökké kinevezte.

De a bullában sem a királyi adományozásról, sem a káptalani választásról nem tesz említést. Ellenkezőleg kijelenti, hogy György püspök életében utódja kinevezésének jogát fönrtartotta magának, minélfogva a püspöki szék betöltésére ez esetben a pápán kívül senki más nem tekintheti magát jogosítottnak.²⁾

Egy másik bullában, melyet félesztendővel korábban bocsátott ki, szintén nincs szó a királyi adományozásról, de igen is a káptalani választásról.

A kalocsai érsekség, Carmanus érsek halála által (1423), megüresedvén, a kalocsai és bácsi kánonokok ősi szokás szerint Bácsón egybegyűlvén, Buondelmonte János pécsváradi apátot egyhangúlag megválasztották érsekükké.³⁾

Az iránt, hogy a választást szintén királyi kinevezés előzte meg, alig merülhet föl kétség; mert enélkül a két káptalan szavazatai nehezen estek volna a florenczi származású idegenre.

¹⁾ Róka, *Episcopi Vesprimienses*, 236.

²⁾ *Annus VII. Liber I. A.* fol. 46/a. (Lateran 1)

³⁾ Az alább idézendő bulla nyomán.

A választásról jelentés tétetett Rómába. Azonban V. Márton pápa Carmanus életében utódja kinevezésének jogát fenntartotta magának.

Az 1423 november 26-án kelt bullában a kalocsai és bácsi káptalanok mentségére felemlíti ugyan, hogy a reservatióról »talán« nem volt tudomásuk és így jóhiszeműleg éltek választási jogukkal: de ennek daczára a választást érvénytelennek nyilvánítja. Mindazáltal a megválasztottat, tekintettel jeles tulajdonságaira, kinevezi apostoli hatalmánál fogva érsekké.¹⁾

Egy harmadik esetben a káptalani választás megerősítése nem ütközött akadályba. A váci püspökség betöltése nem lévén reserválva, a pápa a váci kanonokok által Fülöp püspök halála után megválasztott Salgó Miklóst készségesen megerősítette, mivel — úgymond — mind a választás törvényessége, mind a megválasztottnak alkalmas volta felől magának meggyőződést szerzett.²⁾

Ezeken kívül V. Márton regesta-köteteiben még tizenkét pápai bullát találunk, melyek püspökök kinevezéséről szólnak; különböző jogczimen, mindegyikben a megüresedett főpapi szék betöltését kizárólag a saját jogköréhez tartozónak nyilvánítja a pápa.

És V. Márton nemcsak a főpapi székek betöltését, hanem a kisebb egyházi javadalmak adományozásának jogát is igyekezett a szent-szék részére megtartani. Elődeinek nyomdokaiba lépve, apátságokat és prépostságokat, káptalani és lelkészi javadalmakat adományozott Magyarországon. Sőt ebben a körben is érvényben maradtak bizonyos általános reservatiók. Így föntartotta magának a pápa minden káptalanban az első méltóság betöltését; továbbá mindazon javadalmak adományozását, melyek a pápai udvarnál történt lemondás vagy haláleset által üresedtek meg.

Ilyen eseteken kívül, V. Márton regestái még harminczöt olyan bullát tartalmaznak, amelyekben minden jogczim említése nélkül, egyszerűen apostoli teljhatalmánál fogva adományoz a pápa magyarországi javadalmat.

¹⁾ Annus VII. L. I. A. fol. 179/a.

²⁾ Annus II. L. XXXII. fol. 117.

Amikor a pápa nem vette igénybe az admányozási jogot, ez a hazánkban is érvényes kánonjogi szabványok értelmében, a püspököket illette meg egyházmegyéjük területén. Ezek tényleg gyakorolták is azt, egyedül a kegyurak praesentálási joga által korlátozva.

Jellemző, hogy a régi hagyományok hatása alatt milyen mélyen vert gyökeret a magyarországi papság köztudatában az a felfogás, hogy az összes egyházi javadalmak jogos birtoklásának egyedüli forrása és egyszersmind biztosítója: a pápai kinevezés.

Egyáltalán nem szünt meg a konstanci zsinat után sem az a gyakorlat, hogy a püspökök által kinevezett és beiktatott káptalanbeliek és lelkészek, kételkedvén a főpapi kinevezés jogérvényességében, Rómába folyamodtak megerősítés, illetőleg új kinevezés végett.

Ötvenöt bullát birunk, melyekben ilyen folyamodók óhajításának V. Márton eleget tett.

Ezen bullák közül tizenkettő különösen nevezetes. Ezek olyan javadalmakról szólnak, a melyekre Zsigmond király kegyuri jogánál fogva praesentált.¹⁾

Ezek a következők: a bizerei apátság, az ó-budai prépostság, a győri és váczy olvasó-kanonokságok, a fehérvári őrkanonokság, egri, zágrábi és knini főesperességek, szepesi és kövi kanonokságok, végre a Pozsonymegyében fekvő püspöki plébánia.

Ezen momentumokat ez alkalommal csak jelezni kívánom, a tárgy tüzetesebb tanulmányozását és fejtegetését későbbre és

¹⁾ A pápai bullák, a folyamodók előterjesztése alapján, s azoknak formuláit is átkölcsonőzve, rendszerint így hangzanak: »Martinus etc. Dilecto filio preposito ecclesie sancti Stephani Strigoniensis salutem. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte . . . Johannis Michaelis de Zaar canonici Quinqueecclesiensis petitio continebat, quod olim prepositura ecclesie beati Petri de Veteribuda . . . vacante . . . Sigismundus . . . rex . . . asserens sibi, ut regi Ungarie presentationem persone idonee . . . ex speciali sedis predictae (romane) privilegio . . . pertinere . . . predictum Johannem . . . vicario in spiritualibus ecclesie Strigoniensis . . . presentavit, idemque vicarius eundem Johannem . . . instituit . . . Cum autem . . . prefatus Johannes dubitat . . . presentationem et institutionem predictas ex certis causis viribus non subsistere . . . a pápa meghagyja az esztergomi prépostnak, hogy Jánost újból iktassa be azon javadalomba. Septimo calendas Martii anno quarto (1421).

más helyre halasztom; szándékom lévén V. Márton utódainak regestáiban figyelemmel kíséren ezen ügy további fejlődését addig, míg Mátyás király uralkodása alatt a királyi kegyúri jog mai terjedelmét nyerte.

Azonban még egyet kívánok megjegyezni. Habár a jogelvek tekintetében a római curia a konstanczi zsinat után egyáltalán nem tett engedményeket, és hazánkban sem állott be a jogfelfogás terén gyökeres változás: szembetűnően erősödik mégis az az áramlat, mely javadalmi ügyekben a rendelkezés jogának súlypontját az ország határain belül törekszik áthelyezni.

Ezt világossá teszi egy statisztikai adat. IX. Bonifác és V. Márton pápák uralkodásának tartama, szintűgy fenmaradt regesta-köteteik száma egyenlő. És míg az előbbtől javadalom-adományozási ügyekben jóval több mint 400 bullát birunk, az utóbbtól alig százat.

V.

A laterani regesta-kötetek nemcsak javadalmi ügyekben kibocsátott bullákat tartalmaznak, hanem az egyházi élet egész körére terjeszkednek ki. Perekben hozott ítéleteket, dispensatiókat, búcsú-engedélyeket, régi jogok és kiváltságok megújítását, új alapítványok megerősítését stb. foglalják magokban. Így tehát culturtörténeti tekintetben érdekes adatoknak gazdag tárházát képezik. A búcsú-engedélyekből megtudjuk, hogy mikor épültek vagy restauráltattak a templomok, és mikor pusztultak el. Például: hogy Henrik pécsi püspök építette szent Móricz és társai tiszteletére a pécsi bazilika egyik kápolnáját; hogy 1423-ban volt folyamatban a brassai templomnak (opere magnifico) építése; továbbá hogy a XIV. század elején tatárok pusztítottak Pécsen, és törökök dúlták föl Brassó városát, valamint a pécsi egyházmegye jolsvai templomát. A dispensatiókból látjuk például, hogy főpapjaink banderiumokat vezetve a háborúkba, vitézül részt vettek a csaták véres munkájában; mert Eberhard váradi püspök dispensatiót kénytelen kérni azért, hogy egy ütközetben saját fegyverével öt törököt vágott le.

A megerősítő bullákban figyelemmel kísérhetjük a világi főurak részéről nyilvánuló vallásos buzgóság tényeit. Értesülünk arról, hogy Ozorai Pipo Ozorán, a kusali Jakcsok Kusalon alapítanak ferencz-rendi zárdákat, a Pálócziak Szerednyén plébániát létesítenek a görög-keleti egyházhoz tartozó lakosság megtérítésére stb.

A kiváltság-levelek között kétségekívül legjelentékenyebb az, melyet XXIII. János pápa az *ó-budai egyetem* részére állított ki.

Ismeretes, hogy Zsigmond király uralkodásának már első éveiben alapított Ó-Budán főiskolát, és IX. Bonifác pápánál kieszközölte a megerősítést.

Ezen megerősítő-bulla még a múlt század végén megvolt a laterani levéltár egyik kötetében, a mely azonban a levéltárnak Párisba vagy onnan Rómába szállítása alkalmával elveszett.¹⁾

Ezen főiskola — úgy látszik — nem foglalta magában mind a négy kart s így nem volt teljes egyetem. Ezzé óhajtott Zsigmond 1410-ben kifejleszteni, és ez ügyben XXIII. János pápához folyamodott.

Csak így érthetjük ezen pápa 1410. augusztus 1-én kelt bulláját, melyben a következőket írja: »Előadatott nekünk Krisztusban kedvelt fiunk Zsigmond, Magyarország dicső királya részéről, hogy ő nemcsak Magyarország, hanem más országok és szomszéd tartományok hasznát és javát is előmozdítandó, a veszprémi egyházmegyéhez tartozó Ó-Buda városában, mint minden tekintetben alkalmas helyen, az apostoli szék által minden megengedett kart magában foglaló egyetemet óhajtana létesíttetni és szerveztetni.«

»Mi tehát — folytatja — nemcsak a nevezett ország és a körülfekvő részek lakóinak, hanem másoknak is, kik a világ minden részéből a nevezett városba gyűlnek, javát szem előtt tartván, ... megállapítjuk és rendeljük, hogy a nevezett Ó-Buda városában örök időkre főiskola álljon fenn, a szent hittan, a kánoni és polgári jog, az orvosi tudomány és a szép-

¹⁾ Ugyanis a tudós Garampinak a vatikáni levéltárban őrzött jegyzetei között utalás van ezen bullára, s meg van jelölve a kötet is, mely azt tartalmazta. (Denife, Geschichte der Universitäten im Mittelalter. I. 420.)

művészetek karaival, vagyis minden megengedett karral; továbbá, hogy azon főiskola tanárai és tanulói mindazon kiváltságok és szabadságok részeseivé legyenek, melyeket a párisi, bolognai, oxfordi és kölni egyetemeken a tudósoknak és mestereknek, tanároknak és tanulóknak, különösen a hittudományi karban, az apostoli szent szék, a római birodalom vagy bárki más adományozott.«

A bulla további részében a pápa az időszerinti óbudai prépostot az egyetem cancellárjává rendeli. Szabályozza a tudori és mesteri fokozatok elnyerésének módját. Végül megállapítja, hogy a kik az ó-budai egyetemen ezen fokozatokat elnyerték, bármelyik más egyetemen, anélkül hogy újabb vizsgálatnak kellene magokat alávetni, tanárok gyanánt működ-hessenek. ¹⁾

Zsigmond király a pápai fölhatalmazással egész kiterjedésében élt. Bizonyítja ezt azon tény, hogy néhány évvel utóbb a konstanci zsinaton az ó-budai egyetemet három hit-tanár, két jogtanár és egy orvostudor képviselték.

VI.

Még Európa középkori történetének egyik legdúsabb forrását birjuk a pápai levéltárak regesta-sorozataiban; az újkori történet legérdekesebb fejezeteire élénk világosságot árasztanak a szent-szék diplomatai iratai, névszerint az európai udvarok-nál működő pápai nunciások levelezései.

Ezek, sajnos, csak a XVI. század elejétől kezdve maradtak fenn a vatikáni levéltárban, ²⁾ a hol kötetekbe egybefog-lalva és országok szerint csoportosítva őriztetnek.

A »*Germania*« osztály, — melyben a magyar királyokhoz és az erdélyi fejedelmekhez küldött követek irományait is talál-juk, 1519-től 1740-ig 348 kötetet számít. ³⁾

¹⁾ Annus I. Liber XIII. fol. 74. (Garampi jegyzetei között ezen bullára is van utalás. Denife i. h. említi, hogy sikertelenül kereste azt).

²⁾ A régiebb korból, a XV. század második feléből egy kis rész elke-rülte az enyészetet az által, hogy Velenczébe került, hol az állami levéltár-ban őriztetik. Kiemeljük a Mátyás királyhoz küldött nunciások néhány megbecsülhetetlen értékű jelentését.

³⁾ Néhány kötet az »Acta Concilii Tridentini« osztályban, több nunciusi jelentés szórványosan más osztályokban van elhelyezve.

A mohácsi vést megelőző időből Burgio bárónak és Campeggio bibornoknak Vatikáni Okirattárunkban közzé tett jelentésein kívül, hazánk történetét illetőleg alig nyújt valamit a vatikáni levéltár. Megemlíthejük mégis az 1521-ik évi wormsi birodalmi gyűlésre küldött nuncius leveleit, melyekben megemlékezik a magyar király követeinek tevékenységéről, különösen Verbóczi Istvánról, ki Luthert asztalához híva meg, magyar módon tett kísérletet őt engedékenységre hajlítani.

A mohácsi vést követő időkben csak kivételesen küldettek nunciusok Magyarországra: János királyhoz, Báthory István és Zsigmond erdélyi fejedelmekhez.

De az I. Ferdinánd és utódainak udvaránál működő nunciusok kötelelességszerűen hazánkra is kiterjesztették figyelmüket. Jelentéseik nem egyenlő mértékben, de többnyire behatóan ismeretik a magyarországi egyházi, politikai és hadi eseményeket. És például, *Martinengo* nunciusnak az 1551—1553. években írt jelentései úgy szólván kizárólag Magyarországgal s Erdélylyel foglalkoznak. Rendkívül fontos részleteket tartalmaznak Frater György megöletéséről és az azt követő eseményekről.

Az országgyűlések tárgyalásainak történetéhez is bőven nyújtanak adatokat a nunciusok jelentései; mert azok mindig személyesen jelen voltak az országgyűléseken, a melyekre az udvart kísérték. Néha az ország más városait is meglátogatták. Így például Bonomo vercelli püspök 1582 elején, a pozsonyi országgyűlés befejezése után, Nagyszombatba, Győrre, Komáromba és az akkor épülő (Érsek) Ujvárba is kirándult. Egy más alkalommal Szombathelyre ment és Slavoniában a lepoglavai kolostorban a Pálos-rend reformja ügyében tanácskozmányokat tartott.

A nunciusok ugyanis nemcsak a tudósító szerepére voltak hivatva. Feladatuk volt: az egyház érdekeinek megóvása minden téren és a szent szék hatóságának gyakorlása.

Magyarországon, a protestantismus terjedése és a török hódítás következtében, végső romlás szélére jutott kath. egyház nagy mértékben igénybe vette buzgó gondoskodásukat.

A sokféle nehézségek sorában, amikkel meg kellett küzdeniök, bizonyára nem a legkisebb volt az, a mit maga a királyi kormány támasztott azzal, hogy éveken át üresedésben hagyta

a főpapi javadalmakat, melyeknek jövedelmeit kincstári és hadi czélokra fordította, míg főpásztorok hiányában a papság körében a fegyelem felbomlott és a papnevelés ügye teljesen elhanyagoltatott. Ilyen körülmények közepett, a nunciussoknak kiváló tapintatra volt szükségök, nehogy az udvart és a kormányt felingerelve, még súlyosbítsák a bajt a mit orvosolni kívántak.

A legkényesebb helyzetbe akkor jutottak, mikor 1573 tavaszán Verancsics Antal halálával megüresedvén a primási szék, ezt Miksa király betölteni nem volt hajlandó.

Az actio azonnal Verancsics halála után vette kezdetét. A mint ennek hire Rómába eljutott, a bibornok-államtikár (1573 július 18-iki jegyzékében) a következő utasítást küldi a bécsi nunciussnak:

»Minthogy Istennek tetszett az esztergomi érseket magához hívni, helyes lesz ő felségénél megtenni a kellő lépéseket, nehogy ezen egyház betöltésével is annyira késsenek, a mint ez más egyházaknál, az isteni tisztelet és a lelkek üdvének legnagyobb kárára, történni szokott.«

A következő évben (1574 augusztus 17-én) még hatható-sabban figyelmeztette a nuncius útján a királyt, hogy »a hátrányok, a miket az üresedésben hagyott egyházak és a hívek főpásztoruk hiánya miatt szenvednek, ő felsége lelkiismeretét terhelik, s ezekért majdan néki kell számot adni, mivel ő szentsége mindent megtett, a mi hatalmában áll«.

Miksa király a nuncius előterjesztéseire rendszerint azt a választ adta, hogy »fontos okok« egyelőre lehetlenné teszik az esztergomi érsek kinevezését; vagy azt, hogy lehetőleg rövid idő alatt ki fogja nevezni az érseket. Példáját követte utódja Rudolf is.

Az esztergomi érsekség birtokainak kincstári kezeléséből származó előnyök mellett utóbb egy más körülmény is megerősítette a kormányférfiakat elhatározásukban: lehetőleg hozsura nyujtani az üresedést.

Az 1578-ik év őszen (október 18-ikán) jelezi első ízben Malaspina Horácz nuncius a magyar főpapok versengését az ország első állásáért.

Utódja Bonomo János 1582 elején világosan föltárja a helyzetet. Január 22-én a következőket jelenti Pozsonyból:

»Szombaton ő felségével és másnap Ernő főherczeggel behatóan tárgyaltam az esztergomi érsekség és az üresedésben levő többi püspökségek betöltésének ügyét. Mindketten némileg tartózkodók voltak. Két nagyhirű főpap versengése következtében attól tartanak, hogy az esztergomi érsekség betöltése az országgyűlésnek a királyi előterjesztések tárgyában nyilvánuló kedvező hangulatát megzavarhatná. Az egyik a győri püspök az ország főcancellárja, a másik az egri püspök a királyi helytartó.¹⁾ Amaz arra támaszkodik, hogy előkelő nemes család sarja, régibb főpap, már a trienti zsinaton is részt vett, mindig az udvarnál működött, országos ügyeket intézve. Az utóbbi arra utal, hogy habár a királynak az esztergomi érsek kinevezésénél korlátlan szabadsága van, mégis ősi szokás az, hogy mindig az egri püspök emeltetik az esztergomi székre. Én részemről, anélkül hogy a kettő közül az egyiket vagy másikat ajánlanám, a leghathatósabb módon esedeztem ő felségének, hogy ha nem előbb, legalább az országgyűlés befejezése után nevezze ki az érseket. Előadtam, hogy az egyházi javakat bitorolva és nagyszámú híveket főpásztor nélkül hagyva, súlyosan terheli lelkiismeretét . . . Ő felsége kijelenté, hogy maga is hön óhajtja az érsek kinevezését, és ki is fogja nevezni mielőbb, de kételkedik, vajjon lehetséges lesz-e ezt az országgyűlés alatt megtennie.«

Három hét mulva a nuncius újból sürgette a királynál a kinevezést. Ezen audientijáról (február 13-ikán) így ír:

»Ő felsége szokása ellenére nyiltan és tüzetesen szólott az esztergomi érsek kinevezéséről. Határozottan kinyilatkoztatta, hogy ama két főpap közül egyiket sem nevezheti ki, nehogy a másikat megsértse, a mi nagy hátrányokkal járna. Én azt válaszolám, hogy a mi Draskovicsot illeti tudom, hogy a maga érdekével nem gondol, s csak az az óhajtása, hogy az esztergomi érsekség töltsék be.

Azonban meggyőződtem arról, hogy ő felsége szilárdul el van tökéllve üresedésben hagyni az esztergomi érsekséget, egyrészt azért, mert ama két főpap közül egyiket sem akarja el idegeníteni, más részről pedig azért, mert a törökök ellen épülő

---

¹⁾ Draskovics György és Radecki István.

erősség költségei még néhány évig igénybe veszik az érsekség jövedelmeit. Ezért azt a javaslatot tettem, hogy legalább az üresedésben levő püspökségek töltsenek be, az esztergomi érsekség pedig adminisztrátort nyerjen a pécsi püspök személyében, ki tisztességes ellátásban, évi 4 -- 5000 tallér fizetésben részesüljön, s kit ő szentsége saját belátása szerint néhány év tartamára erősítene meg.«

Ezen javaslata csakugyan elfogadtatott. A püspökségek betöltettek. Telegdi Miklós pécsi püspök az esztergomi érsekség adminisztrátorává neveztetett.

A következő években ismételten megújították a nunciusok kísérleteiket úgy az esztergomi érsekség, mint az időközben megüresedett püspöki székek betöltésének kieszközlésére.

A kormány azonban a helyett, hogy álláspontját elhagyná, az 1592-ik évben annak nyílt védelmezésére határozta el magát, és eljárásának indító okait a nuncius útján a szent-szék elé terjesztette.

Rómában természetesen nem ismerhették el azok jogosultságát. Azonban túrték a helyzetet, a melyet megváltoztatni nem állott hatalmukban. »Nem tehetünk egyebet -- írja egy alkalommal az államtitkár -- mint siratni a késedelmet és bevárni a kedvezőbb idöket!« A nuncius utasított, hogy ha már az esztergomi érsekség és az egri püspökség betöltését nem lehet kieszközölni, legalább a csekély jövedelmű és török területen fekvő püspöki székek betöltését igyekezzenek kivinni.

Majd a szent-szék abban is kész volt megnyugodni, hogy a kinevezendő esztergomi érsek bizonyos számú hadak tartására köteleztessék és jövedelmeinek egy része a véghelyek ellátásának költségeire tartassék fönn; tekintetbe véve azt, hogy szemben a török hódítással, az egyház, a vallás megoltalmazása forgott kérdésben.

Végre 1596 tavaszán czélt értek erőfeszítései. Kutassy János györi püspök esztergomi érsekké neveztetett ki.

Valóban méltó csodálatot kelt fel az a kitartó szívóssággal párosult önmegtagadás, a mit a szent-szék diplomatái ezen ügy tárgyalásánál tanusítottak, soha sem veszelve el türelmüket és soha sem csüggedve — huszonhárom esztendő lefolyása alatt.

A római államtitkárok jegyzékeiben és a császári udvar mellett működő nunciusok jelentéseiben a főpapi székek betöltésének kérdésénél talán még sűrűbben találkozunk a papnevelés ügyével, melyre a szent-szék méltán a legnagyobb súlyt fektette.

A pápák, míg egy részről azon voltak, hogy Magyarországon és Erdélyben létesüljenek papnevelő intézetek: az áldozatkészség tekintetében magok adtak jó példát. Különösen XIII. Gergely szerzett magának e téren nagy érdemeket. Olmüczben és Rómában alapított papnevelő intézeteket, melyekbe magyar ifjak is befogadtattak.

A nunciusok, az európai politika és az egyházi élet nagy kérdéseinek tárgyalása közben, időt találtak arra, hogy Magyarországon alkalmas ifjakat keressenek, kiket Rómába küldhessenek; és erről a legapróbb részletekre kiterjedő jelentéseket intézhessenek az államtitkárokhoz.

*

Meg kell még említenem, hogy a vatikáni levéltár diplomatiái osztálya jelentékeny hézagokat mutat föl. Ugyanis régi időkben a diplomatiái irományok egy részét saját házukban őrizték az államtitkárok, rendszerint az uralkodó pápák unokaöccsei; haláluk után pedig örökösök nem mindig szolgáltatták át a szent-széknek.

Igy történt, hogy a nápolyi királyi, parmai hercegi levéltárakba, továbbá a Borghese, Barberini és Chigi hercegi családok római levéltáraiba a szent-szék XVI. és XVII. századbéli diplomatiái iratainak tetemes készlete jutott.

XIII. Leo pápa, kinek köztudomás szerint az ekkorig fél tékenyen zárva tartott pápai levéltár megnyitása egyik dicsőségét képezi, nagy szolgálatot tett a történettudománynak azzal, hogy néhány hónap előtt a Borghese család levél- és kéziratárát, egy negyed millió frank árán, megvásárolta; ekként a vatikáni levéltárt a XVI. század utolsó és a XVII. század két első évtizedére nézve teljessé tette.

Szilágyi Sándor Báthory Zsigmond korára, Károlyi Árpád a Bocskay-mozgalmakra és a bécsi békekötésre, e sorok írója pedig Pázmány Péter élettörténetére vonatkozó tanulmányaiiban

már is igénybe vette e levéltárt, a mely azonban csak nehezen és kivételesen volt megközelíthető, míg ezentúl a legnagyobb könyvűséggel lesz értékesíthető.

A vatikáni levéltár szabályzata ugyanis a történetbúvárok részére ugyanazon szabadságot biztosítja, melyet ezek a nyugat-európai nagy állami levéltárakban élveznek.

De a legközelebbi hónapoktól kezdve a vatikáni levéltárban munkálkodók oly előnyökben fognak részesülni, a melyeket egyetlen más levéltár sem nyújthat.

Ő szentsége a pápa a levéltárral szomszédos nagy helyiségeket, melyekben eddig a pápai díszkocsikat csodálták az idegenek, könyvtártermekké alakíttatta át és nagy költséget igénylő művészi fénynyel ékesíttette. Ezekbe szállíttatta át a vatikáni könyvtár nyomtatott könyvkészletét, mely ezelőtt teljesen használatlanul állott.

A levéltár dolgozó szobájával összeköttetésbe jövő egyik nagy könyvtár-terembe mindazon régibb és újabb munkák gyűjtettettek egybe, a melyekre a történetbúvárnak munkálkodásában szüksége lehet: forráskiadványok, okmánytárak, segédkönyvek, encyclopaediák sat.

Ezen könyvtárt (Biblioteca di Consultazione) a látogatók korlátlan szabadsággal, tisztviselők és szolgák igénybe vétele nélkül, használhatják.

Megjegyzem, hogy, a használat megkönnyítése végett, minden nemzet részére saját kiadványai külön szekrényekben állíttattak föl. Az európai kormányok és tudományos intézetek ezen tervről értesülvén, siettek kiadványaikat, a mennyiben azokat a vatikáni könyvtár eddig nem bírta, megküldeni.

A magyarországi szekrényben az Akadémia és a Szent-István-Társulat kiadványai tekintélyes sorozatot képeznek, a melyet, nem kétlem, a Történelmi Társulat és egyéb társulataink is készséggel fognak gyarapítani.

Jelentésemet azzal az óhajtással zárom be, hogy magyar történetbúvárok minél számosabban élvezzék a tudományért lelkesülő nagynevű pápa által nyújtott kedvezéseket.

FRANKÓI VILMOS.